

særpreg *lešláhki* distinctiveness

*Kunst og kultur
i nordområdene*

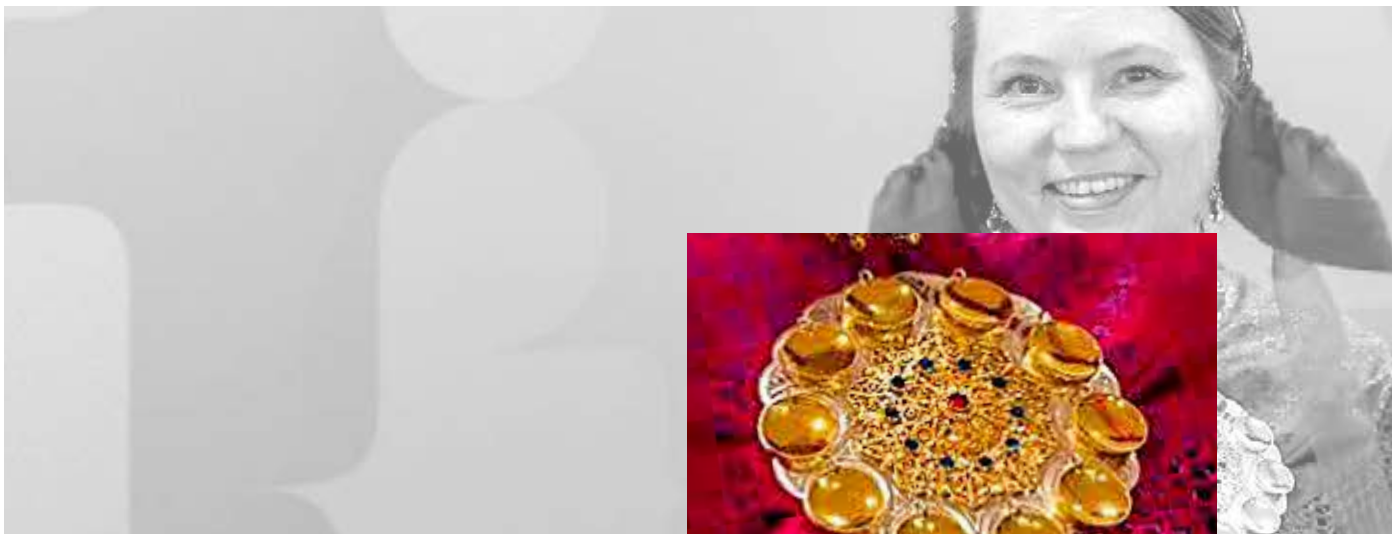
**Nordnorsk kunstmuseum
Office of Contemporary Art Norway
RiddoDuottarMuseat og
Svalbard Museum**

Presentasjon

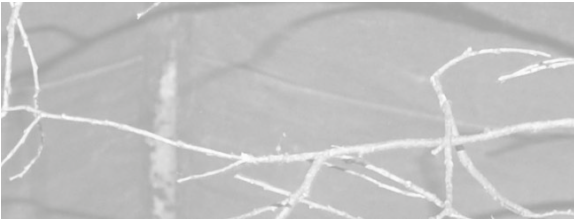
Nordområdene er Norges viktigste strategiske ansvarsområde og regjeringen ønsker å opprettholde Arktis som en fredelig og stabil region, samtidig som det er et mål å utvikle Nord-Norge til en av landets mest skapende og bærekraftige regioner. Regjeringen legger til høsten frem en ny stortingsmelding om Nordområdene hvor hovedvekten skal være på samfunnsutviklingen i nord, næringsliv og kompetanse, infrastruktur, klima og miljø, samt sikkerhet og beredskap. Urfolk og samiske spørsmål har også, ifølge regjeringen, en <<<<<selvfølgelig plass i meldingen.

Nordnorsk kunstmuseum (NNKM), Office of Contemporary Art Norway (OCA), Riddo-DuottarMuseat (RDM) og Svalbard Museum vil med dette innspillet be om at kunst og kultur som drivere for samfunnsutvikling, innovasjon og skaperkraft får en styrket posisjon i den nye Nordområdemeldingen.

Arktis og de norske nordområdene står sentralt i viktige diskusjoner om fremtidens scenarier. Når vi kjenner kraften og ressursene som gjemmer seg i isen, hvordan global oppvarming skaper nye utfordringer for alt fra fortidsminner som ikke lenger ligger trygt i tørr is, til nye kommunikasjonsruter via nordøstpassasjen, nordområdene som forskingsfelt og lyttestasjon for global utvikling, og de store økonomiske og samfunnsmessige utfordringene - forstår vi at vi trenger innovative tilnærminger, menneskelig kreativitet, lokal kunnskap og forankring, og mot - for å imøtese, bearbeide og utvikle alt fra landbesittelse, makt og ressurser: Vi trenger med andre ord fokus på kunsten og kulturen inn i meldingen som har hovedvekt på samfunnsutvikling i nord.

Kunsten og kulturen får sin verdi gjennom enkeltmenneskers liv og samfunnet, når den gjenkjennes og gjenkjenner samfunnet rundt oss, i vår tillit, vår mistillit, vår tro, vår kraft og våre scenarioer for fremtiden. Winston Churchill, den britiske statsministeren under andre verdenskrig, blir ofte referert på at han når stilt ovenfor kutt i kulturbudsjettet for å finansiere krigsinnsatsen, uttalte «Hva har vi da å kjempe for?». Og det er (uansett sannhetsgehalt) et meget godt og relevant spørsmål.

*Ursula K. Le Guin sier det slik:
«We need to relearn our way of
being in the world. Renew our
awareness of belonging to the world,
how do we go about it?»*

Ett svar må være at vi tar med oss kunst og kultur når vi skal lage strategier for videreutvikling av et strategisk viktig område som Nordområdet. Her må vi utfordre naturlige og nasjonale strukturer, utnytte og ivareta naturressurser i det spennet som ligger her politisk og næringsmessig, og utvikle og posisjonere den nordligste verdensdel i et klimaendringperspektiv. Et sentralt spørsmål er hvordan de fellesskap og de estetiske begreper utforsket i det 19. og 20. århundre, av kunstnere, intellektuelle og hos urbefolkningene skal kaste lys på debatten og de erfaringene vi nå gjør oss. Fra store nasjonale institusjoner til lokale og regionale aktører, frivillige og enkeltmenneskene, bærere og utviklere av kunst- og kulturliv.

Nordområdepolitikken og nordområde-innbyggerne fortjener at fremtiden i all sin bredde, næringsmessig og ressursmessig, får all tilgjengelig kraft - og nødvendige redskaper. Kunst og kultur bør derfor defineres som en av bærebjelkene i norsk nordområdepolitikk. Norge kan også ta en etterlengtet lederrolle i posisjonen av kunsten og kulturens rolle i Arktis. Det er dette perspektivet vi som kunst- og formidlingsinstitusjoner i de norske nordområdene nå inviterer regjeringen til å inkludere et kunst- og kulturløft i nordområdemeldingen.

Samtidig er kunst og kultur viktig også internasjonalt, ikke minst grunnet alliansebygging, påvirkning og kompetansedelning (såkalt soft power). Dette gjelder ikke minst i et nordområdeperspektiv hvor geopolitiske problemstillinger som klima-, næring- og grensepolitikk utfordrer den samarbeidsform som har preget den arktiske politiske strukturen gjennom særlig Arktisk råd. Samtidig som vi ser at kunsten ikke (ennå) har lykkes med å få tilkjenne den rolle/samfunnsrelevans i Arktisk råd som blant annet Arctic Art Summit hadde som målsetting.

Kulturmeldingen (Meld. St. 8 (2018-2019) «Kulturens kraft – Kulturpolitikk for framtida» sin referanse til nordområdene viser til at nordområdepolitikken er et sentralt utenrikspolitisk interesseområde for regjeringen og sier følgende: «Ein godt utvikla kultursektor i nord medverkar til formidling og kommunikasjon over grensene og gir viktige bidrag til samarbeid og utvikling i regionen. Både Kulturdepartementet og Utanriksdepartementet medverkar til kultursamarbeid over grensene i nord.

Samarbeidet mellom sametinga i Norge, Sverige og Finland og samhandling mellom samane på tvers av landegrensene, som òg har lange tradisjonar, medverkar på si side til å utvikle det nordiske kultursamarbeide.» Kulturmeldingen poengterer at et overordnet kulturpolitisk mål er å «skape og formidle et kulturtilbud som blir opplevd som relevant, og som representerer befolkninga».

Kunst og kultur skaper en regional og internasjonal dialog, institusjonelle og individuelle partnerskap, og tilreisende kunstnere og intellektuelle - også fordi Nord er et unikt, egenartet, utkikkspunkt for refleksjon på klima, estetikk, arkitektur, økonomi, politisk og forskningsmessige krefter som former Nord, og relasjonen mellom Nord og verden.

Kunst og kultur som kapittel i regjeringens nordrådemelding kan være med å sikre den samfunnsmessige bredde og forankring fremtiden og utfordringene krever. At de som bor og lever i nordrådene beriker og berikes i sine liv, at man skaper bolyst, relevant kompetanseheving og kompetanseutvikling, og det kulturnæringsmessige potensiale som ligger i kunst, kultur og samfunn. Slik kan Norge fremstå som en ledende aktør i den nødvendige posisjoneringen av kunsten og kulturens rolle i Norge, og i hele Arktis.

Vi har et globalt nedslagsfelt som eksempelvis kan manifestere seg i at kunst- og kulturinstitusjoner fra de sirkumpolare landene kan komme sammen og skape et kraftsentrum for nordrådene: Antarctic Biennale er allerede etablert med egen paviljong under Venezia-biennalen. Kanskje kan et sirkumpolart samarbeid lede til en internasjonal Arctic Art Biennale?

*Nordrådene har potensiale til å utgjøre et Arktisk kunst- og kultur sentrum med globalt nedslagsfelt.
For folk. Med folk. Av folk.*

Derfor inviterer vi både til at nordrådemeldingen tar med kunst og kultur som eget tema, og vi vil invitere nordnorske kunst- og kulturaktører til å være med på et krafttak som definerer og redefinerer forholdet mellom natur, miljø, klima og samfunn og samtidens nye perspektiver.

Innspill

Nordområdepolitikken er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde, samtidig handler det om å videreutvikle en landsdel i møtet mellom storpolitikk og lokalpolitikk. For det handler folk, samfunn og identitet, og det handler om Norges rolle som aktiv og premissgivende aktør i Arktis.

Nordområdepolitikken utvikles i et dynamisk forhold mellom lokalt, regionalt og sentralt nivå og ivaretar menneskers egenart, samfunnseienskap og fremtidsforståelse. Norsk nordområdepolitikk utvikles nå i en tid da en fredelig og demokratisk fellesstatlig ambisjon for Arktis utfordres av globale og lokale effekter av klimaendringer, kinesiske ambisjoner, et tydeligere NATO-nærvær i nord, russisk militær opprustning og dramatiske økologisk endringer i Barentshavet.

Samtidig viser ferske tall fra SSB at folketallet falt med 993 i Troms og Finnmark og 912 i Nordland i fjor, 74 av 87 nordnorske kommuner hadde nedgang i folketall i fjor. Landsdelen trenger både at flere etablerer familier og at innvandringen øker for å sikre nødvendig arbeidskraft. Folk trenger jobb og bedrifter trenger folk, men folk trenger også noe mer. Byer og tettsteder må være attraktiv for unge mennesker og invitere til etablering for både mennesker og bedrifter. Kunst og kultur har konkrete samfunnsvirkninger i form av sektorens egne

stabile og helårige arbeidsplasser, fagmiljø og kompetanse-tilflyt. Kunst og kulturinstitusjoner gir også økt potensiale for kunst- og kulturnæring både relatert til det institusjonelle, organiserte og frivillige kunst og kulturlivet. Det gir i sin tur også økt interesse for relevant utdanning og forskning. I tillegg har kunst og kultur historisk og identitetsmessig verdi for både enkeltindivid og samfunn. Kunst og kultur er altså både viktig for boevne og for bolyst i Nordområdene. Regjeringen ønsker å styrke fokuset på kunst og kultur i Nordområdene.

Kulturmeldingen (Meld. St. 8 (2018-2019) «Kulturens kraft – Kulturpolitikk for framtida» slår fast regjeringens nasjonale samfunns mål for kunst og kultur som «kultur er ytringar med samfunnsbyggjande kraft ... Kunsten medverkar til forteljinga om kven vi er, og diskuterer kven vi bør vere.» Og at målet er «Eit levande demokrati der alle er frie til å ytre seg, og der mangfald, skaparkraft og kreativitet er høgt verdsett».

Staten Norge er også territoriet til to folk, nordmenn og samer. Stortinget har materialisert denne erkjennelsen i Grunnlovens paragraf 108; "Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samunnsliv". Den samiske kunsten og kulturen, materielt og immaterielt, hviler på disse folkerettslige premissene og disse grunnlovsfestede rettighetene.

Ifølge den norske kunsthistorikeren Knut Ljøgdø, er kunstnerens fascinasjon for Arktis og nordområdene både historisk og meget relevant for utviklingen av nordområdene til den situasjonen vi kjenner i dag. Mange av romantikkens malere deltok i eller var inspirert av 1800-tallets polarekspedisjoner, som François Auguste Biard, Frederic Church og Edwin Landseer. Ekspedisjonene resulterte både i en økende bevissthet om urbefolkningen i nordområdene, og at man begynte å utnytte naturressursene i Arktis, i første omgang gjennom jakt på bl.a. hval og isbjørn og handel med disse produktene. Dette kan sees som en forløper for vår tids utnyttelse av energikilder som olje og kull.

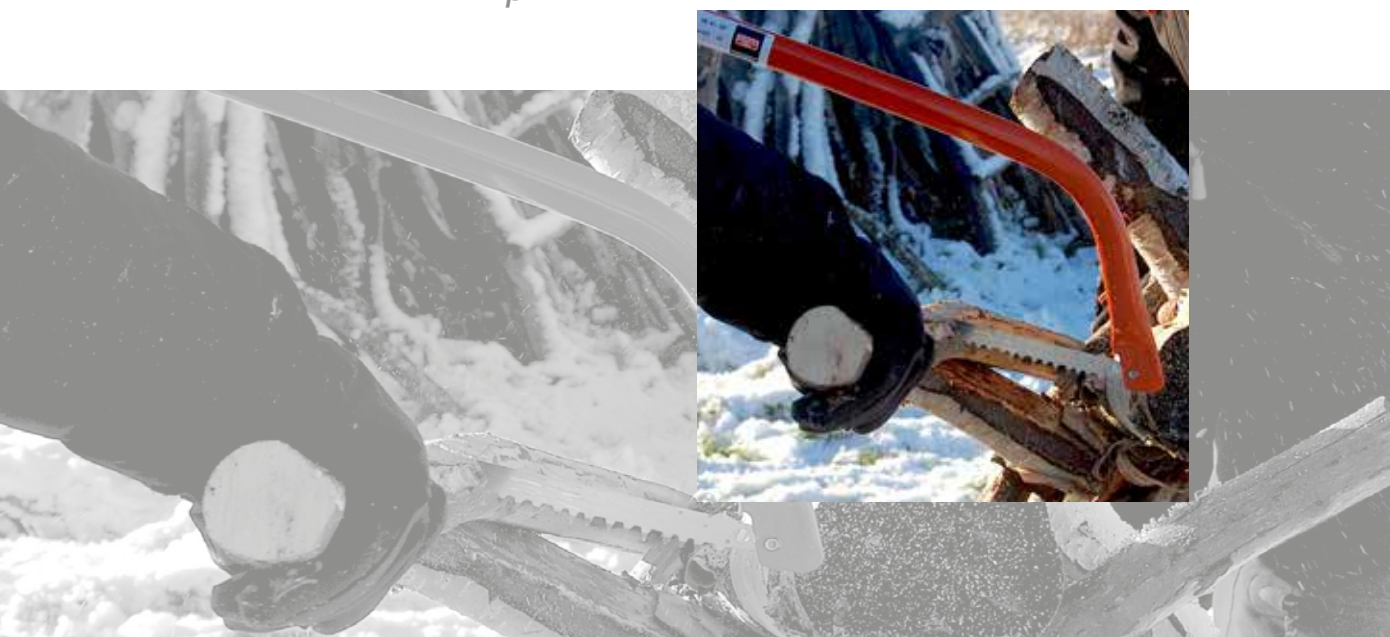
Og parallellen til vår tids kunstnere som deltar i vitenskapelige ekspedisjoner, og selv tilnærmer seg forskningen i sine metoder, er åpenbar. Kunstneren Olav Christopher Jenssens utforskning av det biologiske mangfoldet på Svalbard i «The Expedition» og Carlos Casas film Hunters «Since the Beginning of Time» fra Tsjukota i Sibir er gode eksempler. Mens kunstnere historisk lot seg fascinere av Nordområdene og Arktis' storlagne landskap, er vår tids interesse fra kunstmiljøene nok mer politisk betinget og et ønske om å bidra til diskusjonen om de klimapolitiske, teknologiske og urfolks-relaterte utfordringene.

Men det er ikke bare historiske narrativer som definerer Nordområdene. Det er fremtidens kritiske, bekymrede og bejagende blikk som befester befolkningens egen historie og nordområdenes kraft og bærekraft inn i en intens geopolitisk fremtid hvor næringsutvikling og klima står i sentrum for den norske nordområdediskursen.

Nordisk samarbeid

I Nordisk ministerråd for kultur (MR-K) utgjør kunst og kultur hjørnesteinene i det nordiske samarbeidet som binder de nordiske landene sammen. Fordi kunst og kultur abstraherer den rasjonelle logikk som naturlig og viktig følger av politikk og diplomati, og åpner andre dører til fellesskap og samhandling. Kultursamarbeidet har stor innflytelse på omverdenen og gjenspeiler det fundamentet av fellesverdier som de nordiske landene står på.

Det overordnede målet for det nordiske kultursamarbeidet er «å fremme mangfoldet av kulturuttrykk, å formidle kunstnere og deres arbeid samt å styrke kvaliteten og konkurransekraften i det nordiske kulturlivet» samt «styrke og videreutvikle de nordiske landenes internasjonale profil på kulturområdet». Satsingen i nordisk ministerråd hvor 170 millioner danske kroner årlig går bla til støtte av Nordisk Kulturfond og ministerrådets programmer, viser hvor viktig kunst og kultur er for den nasjonale identiteten og særegenheten. De samme gjør det nordiske kultursamarbeidets 5 prioriteringer for perioden 2013 til 2020 hvor «det bærekraftige, kreative, interkulturelle, unge og digitale Norden» er prioritert.

Nordisk ministerråd arbeider for å styrke det fellesnordiske kultursamarbeidet, Det nordiske kultursamarbeidet inneholder et bredt spekter av temaer og bidrag, alt fra folkelige fellesskap til den individuelle kunstnerens virke, deriblant Samerådet (Samisk samarbeid). Å styrke søkelyset på kunst og kultur i Nordområdemeldingen vil, slik vi ser det, også være en effektiv måte å styrke dette fokuset også i det nordiske samarbeidet.

Kunst og kultur

som infrastruktur for nordområdeutvikling

Samtidig som verdens øyne er rettet mot den geopolitiske utviklingen i Arktis, er nordområdene inkludert Svalbard i ferd med å bli en spydspiss i norsk og internasjonalt kunstliv.

I fremme for kunst og kunstens rolle i nordområdene kan man hevde at infrastrukturkravet i Grunnlovens § 100, 6. ledd (innført i 2004) som innebærer at statens oppgave ble utvidet fra passivt å avstå fra inngrep i ytringsfriheten til aktivt å legge forholdene til rette, er gjeldende her. Infrastrukturen i den offentlige samtalen omfatter store deler av kultur-, medie-, utdannings- og forskningspolitikken. Ifølge kulturmeldingen vil infrastrukturen i «kulturfeltet» være sammensatt av arenaer, kanaler og virkemiddel som «legger til rette for å produsere, bygge kunnskap om og gjøre kunst og kulturuttrykk tilgjengelig for befolkningen».

Altså både fysiske og digitale arenaer og virkemiddel som skal fungere som katalysatorer for nye meninger, og slik føre til ny politikk og nye samfunnsvisjoner som igjen skal prege samfunnsutviklingen. Vi vil med tyngde hevde at denne grunnpilaren for det frie ordskifte, utvikling og spredning av tanker og ideer, må være et fundament også for kunstens rolle i nordområdepolitikken.

Ifølge Elstad og De Paoli (2008) preges endringer i kunst- og museumsorganisasjoner av høy grad av institusjonalisering da de er forankret i alt som ikke er markedsstyrt, det påhviler derfor slike organisasjoner sterke føringer når det gjelder overførte forventninger og normer forankret i kulturpolitikken, profesjoner, kulturklima med mer. Samiske og norske kunst- og kulturinstitusjoner skal sikre og utvikle det norske, samiske og kvenske språket, kulturen og samfunnslivet som sammen utgjør fortellingen om Nordområdene, både i nordområdene, Norge og i verden. Dette er et ansvar som både krever språklig styrking, tiltak for å håndtere distanse og et særlig blikk på deltakelse for å lykkes.

Museumsreformen (2001 til 2009), oppsummert i St. meld. Nr 49 (2008-2009) Fremtidens museum, ledet blant annet til en reduksjon fra ca 300 museum og 400 museale formidlingsarenaer nasjonalt i 2001 til rundt 85 i 2009, noe som bla krever en styrking av det nasjonale ansvaret for kunst- og kulturformidling til hver enkelt arena. Dette har ledet til bla et eskalerende arbeid med å etablere fellesmagasiner for museumssamlinger mht sikring og konservering av gjestandsmateriell og annet faglig arbeid, ikke minst tilknyttet forskningsoppgavene. Vi ser også en økt etablering av faglige museumsnettverk.

Det krever finansielle muskler i Nordområdenes nye regioner for å styrke de nye museumsnettverkene, og få dem til å fungere. Det krever både digital kompetanse og kostnadskrevende reiser å møtes og jobbe sammen i- og for nord. Det koster mer å reise fra Alta til Lakselv og fra Bodø til Leknes, enn fra Oslo til Berlin.

Dette gjør seg også gjeldende i hvordan nasjonale museumsinstitusjoner kjenner nordområdenes museum, fag- og kompetansemiljø versus europeiske museumsinstitusjoner. I tillegg krever både samisk og kvensk språk og kulturmangfold en satsning på forvaltningsnivå som styrker tospråklighet i utøvelsen av også den kunst- og kulturmessige forvaltningen.

Regjeringen uttalte i sin plattform fra Jeløya i 2018 at de både vil gjøre vår nasjonale kulturarv mer tilgjengelig ved å styrke museenes forsknings- og formidlingskompetanse og legge til rette for digitalisering av arkivsektoren og formidlingsvirksomheten i museene. Satsing på digitalisering er essensielt i nord hvor nasjonalt og internasjonalt nedslagsfelt innebærer distanse, men ikke minst fordi også regionalt nedslagsfelt også innebærer distanse; både mellom steder, mellom faglig kompetanse, mellom kunst- og kulturinstitusjoner, utdanningssteder, kommunale og fylkeskommunale sentra og mellom kunstnere og kulturutøvere på alle plan. Regjeringen vil sette fokus på vilkårene kunst- og kultur institusjonene har for dette ansvaret i Nordområdene.

Nasjonsbygging og globalisering

Et globalt sentrum i nord?

Nasjonsbygging var en forutsetning for utviklingen av norsk kulturpolitikk på 1800- og 1900-tallet. Kultur har fått et sterkere fotfeste i nasjonen, særlig etter at regjeringene Korvald og Bratteli II la frem hver sin kulturmelding rundt regjeringsskifte høsten 1973 (St.meld. nr. 8 (1973-74) Om organisering og finansiering av kulturarbeid og St.meld. nr. 52 (1973-74) Ny kulturpolitikk). Meldingene innebar et markant skifte i den norske kulturpolitikken gjennom en helhetlig gjennomgang av feltet og systematisk drøfting av kulturpolitikkenes mål og virkemiddel. Utviklingen ledet ifølge sosiolog Rune Slagstad frem til at landet i 2007 fikk sin første generelle kulturlov, med formål «å fastleggja offentlege styresmakters ansvar for å fremja og leggja til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd, slik at alle kan få høve til å delta i kulturaktivitetar og oppleva eit mangfald av kulturuttrykk».

Det var samtidig en bevisst politikk å bygge opp institusjoner som for eksempel museer og skolevesenet for å definere norsk identitet, og på samme tid bidra til befolkningens dannelse. Det er naturlig å sammenligne den samiske nasjonsbyggingen med den norske. Institusjoner som Sametinget, Sámi Radio, samiske museer, samt samiske organisasjoner og den samiske språkloven er slik med på å bekrefte også den samiske kulturelle identiteten.

Det er behov for å styrke også den institusjonelle delen av eget kunst og kulturliv, det kan åpne dører for å lede både en nasjonal og global urfolksdebatt (slik vi ser Riddu Riđdu Festivála, den årlige musikk- og kulturfestivalen i Olmmáivággi/Mannadalen i Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune i Nord-Troms med mål om å synliggjøre, utfordre og utvikle samers og andre urfolks kultur og identitet har gjort særlig innenfor musikk og folkløse). Fasiliteter gir muligheten til å bygge opp kunnskapsbaserte arbeidsplasser, men også muligheten for å bevare tradisjonskunnskap, individuell identitet og lokal/regional tilknytning. Ikke minst gir det mulighet til å etablere egne standarder for klimabygg for ivaretagelse av det arktiske særpregede klima og egne byggeskikker. Samtidig gir det kompetanse og konkurransedyktighet i kulturnæringen for å kunne forvalte og formidle norsk, samisk og kvensk kulturarv.

Samisk kunst har vokst fra å være et nær sagt ikke-tema i norsk kunstliv, til å bli en etterspurt vare. RDM-SVD låner årlig ut flere verk til større kunstutstillinger og -prosjekt. Museet har blant annet organisert utstillinger som har turnert i Japan, Venezuela, Canada og Norge. Oppmerksomheten kan være et resultat av de maktforskyvninger kunstverden opplever. Globalisering har ført til endringer i kunstinstitusjonenes autonomi. Det at minoriteters kunst tidligere ble definert som mindreverdige, har blitt utfordret på det sterkeste. Kunst fra andre kulturer enn den vestlige blir nå løftet frem og behandlet på en verdig måte. Dette setter også nasjonal norsk og samisk kunst og kultur i nordområdene i en særstilling også internasjonalt.

Kunnskapsbasert nordområdeutvikling

i et kunst- og kulturperspektiv

I tillegg er forvaltning, samlinger, forskning og utdanning innen for kunst og kultur sentralt. Anne Husebekk, rektor ved UiT Norges arktiske universitet, har gjennom sine innspill til den kommende nordområdemeldingen vist til at «den bør være tydelig på at kompetansebygging er en forutsetning for økonomisk og bærekraftig utvikling i nord».

Det kan ikke poengteres nok hvor viktig det er at denne kompetansebyggingen i form av både undervisning og forskning (ikke minst på egne samlinger) også tar utgangspunkt lokale skikker, lokale forutsetninger og lokal forståelse - særlig med hensyn til konservering og kompetanseutvikling også på nordområdenes egne premisses. Tradisjonell kunnskap må få en tydelig plass i den akademiske forståelsen av både gjenstandsforvaltning og i bevaring av egen kunst-, kultur-, og naturhistorie.

Forskning og utdanning er også nødvendig for å skape, og beholde arbeidsplasser - for de som vokser opp i Nordområdene og ønsker å bli boende. Vi trenger dypere kunnskap om nordområdenes og samenes egen kultur, tradisjon, fauna og klima. Vi trenger kunnskap om klimaendringene i forhold til de egenskaper som tradisjonskunnskap baserer seg på; fra naturhold til kyst- og innlandspraksis i forhold til dyrehold, håndverk, lokal kompetanse om snø og isforhold, innsekt, planteliv til bygningsvern. Bygningsvern er et fagområde som det er tilnærmet umulig å finne fagfolk til i Nordområdene da det ikke er en del av fagopplæringen på videregående skole og slik heller ikke lærlinger.

Praktisk preservering og bevaring av kunst- og kulturhistorisk materiale basert på kunnskap om nordiske og samiske skikker og materialer er helt nødvendig også når man utvikler kunnskapsfeltet i academia. Vi har sett hvordan materialer og samiske uttrykk har fremstått fremmed for utøvere etter endt kunstnerlig og musealfaglig utdanning, og dermed hvordan man kan mangle redskaper og kompetanse for konservering og bevaring, samt forståelse som også er lokal forankret når man forsker på nordiske og samiske artefakter. Konservering basert på ny teknologi og tradisjonell kunnskap er bare ett av områdene hvor potensialet for innovativ utvikling og nyskapende urforlks-museologi kan skape regional og internasjonal ettertraktet kompetanse.

Det samme er kompetanse om klimamessige endringer på grunn av økt issmelting og erosjon i nordområdene og hvordan og hva det kan og vil prege i et kultur- og naturhistorisk perspektiv. Hva gjør dette med utviklingen og våre perspektiver på oss selv, nordisk og samisk identitet, språk og kulturtradisjoner? Levende tradisjoner er det som overlever fra generasjon til generasjon og som gir innhold til konservering, vedlikehold og ivaretagelse av gjenstander som forteller historier om Nordområdene, ikke minst kunnskap om arktisk natur og klima.

Virkeligheten endrer seg og det preger, og vil prege, livsverdenen til mennesker i Nordområdene. Kunnskapsmiljøene må både forstå historien, nåtiden og fremtiden i et nordområdeperspektiv for å sikre at forskning, forvaltning, formidling og fornyelse baserer seg på, og relaterer seg til den menneskelige aktivitet, identitet og fremtid.

Regjeringen ønsker å sikre at kunst og kultur sin relevans for samfunnsutvikling og enkeltmennesket ivaretas i den kunnskapsbaserte nordområdeutviklingen.

Hvem er vi som gir innspillet

og hva mener vi er gode eksempler på hvorfor det er viktig og relevant:

Nordnorsk Kunstmuseum (NNKM) er den eneste kunstinstitusjon med mandat fra staten og et overordnet ansvar for å arbeide med kunst og kunstformidling i den nordlige landsdelen, inkludert Svalbard. NNKM jobber aktivt i hele det sirkumpolare nord. Museet har hatt utstillinger og samarbeid i for eksempel Alaska, Russland og Japan de siste år, og har jobbet med kunst fra Sápmi og andre minoriteter og urbefolkninger i flere tiår. Sommeren 2020 stiller museet blant annet ut verk av kvenske Åsne K. Mellem. I samarbeid med DidduDuottarMuseat gjorde NNKM museumsperformansen «Sámi Dáiddamusea» i 2017 hvor NNKM midlertidig ble erstattet av et fiktivt samisk kunstmuseum. Prosjektet vant kunstkritikerprisen og NNKM ble kåret til Årets museum i 2017.

2015 åpnet Nordnorsk Kunstmuseum en avdeling i Longyearbyen, Kunsthall Svalbard, som et visningssted for norsk og internasjonal samtidskunst i tett samarbeid med Svalbard Museum. Den første utstillingen var viet den amerikanske pioneren Joan Jonas. Også Kunsthallen ble opprettet med et `artist in residence` -program tilknyttet institusjonen og kunstneren Olav Christopher Jenssen, som gjestet Svalbard 2015-16 viste resultatene av sitt virke på Svalbard i utstillingen «The Expedition» i Kunsthallen i Longyearbyen.

Videre ble Artica Svalbard opprettet i 2017 under flagget «Kunst er en del av beskrivelsen og definisjonen av Arktis og de polare områdene», og er en stiftelse som skal organisere residensopphold på Svalbard for kunstnere og forfattere. Stiftelsen besitter også sitt eget atelier med en grafikkpresse. Norsk PEN, OCA - Office for Contemporary Art Norway og QSPA - Queen Sonja Print Award er partnere med ansvar for det kunstfaglige innholdet. Først ute i residensprogrammet var grafikerinnen Tiina Kivinen, filmskaperen Carlos Casas, samt musikeren Mette Henriette og Artica har i dag et ekstensivt program lengst nord i nordområdene.

Svalbard museum er et eksempel på hvordan geografisk plassering kombineres med globalt nedslagsfelt for kunnskap om nordområdene med sin plassering i Longyearbyen og mer enn 50 000 besøkende hvert år. Svalbard museum er et museum for natur og kulturhistorie og har ansvar for innsamling, dokumentasjon, forskning og formidling av Svalbard sinn natur- og kulturmiljø med en viktig rolle som bidragsyter til kunnskapsutviklingen i nordområdene og Arktis.

De drifter også Kulturhistorisk magasin og laboratorium med 44 000 gjenstander, og har i dag et billedarkiv med ca 22 000 digitale bilder. Museet kjennetegnes av et utstrakt lokalt, nasjonalt og internasjonalt samarbeid som bidrar til museets formidlerrolle, kunnskapsutvikling, forskning og forvaltning av kultur- og naturhistoriske utstillinger. Et viktig bidrag til Norges nordområde-identitet, vår nasjonale og lokale historie, og samtiden. Dermed også et viktig grunnlag for også dialogen om fremtiden i et natur- og kulturhistorisk perspektiv, for- og i Arktis.

De siste årene har konsekvensene av et varmere klima på Svalbard eksempelvis ført til et fornyet behov for å sikre arkeologisk kildemateriale fra kvalfangergraver. Stranderosjon har ført til at mange av de kystbundne kvalfangergravene gradvis vaskes ut i havet. Resultatene fra Svalbard museums siste års utgravninger viser at nedbrytningen i gravene har kommet mye lengre enn det som ble observert i utgravninger på 1980-tallet. På 1980-tallet ble kvalfangerne funnet påkledt i gravene. Jakker, bukser, strømper og hodeplagg var godt bevart og kunne fortelle mye om opphav, klesskikker og almuebekledning i datidens Europa. Resultatene fra de siste års undersøkelser viser imidlertid at bare skjelettene med små tekstilrester er bevart i gravene fra eksempelvis Likneset og Smeerenburg (utgravd i 2016 og 2017).

Permafrostens konserverende virkning på arkeologiske kulturminner ser ut til å være i ferd med å forsvinne. Noe som sterkt vil begrense vår mulighet til ytterligere kunnskap om Svalbards og hele Nordområdenes tidlige historie.

Et sentralt spørsmål når man forvalter historiske data for fremtiden er også hvordan- og hvilket lys de kaster på debatten og de erfaringene vi gjør oss i nåtiden. Kulturviter og smykkekunstner Thomas Kintel er blant dem som har vist hvordan samisk kunstverden på en og samme tid bidrar både til å sprengre og skape kulturelle og, ikke minst, etniske grenser.

Et godt eksempel på dette er når Kontoret for samtidskunst i Norge /Office for Contemporary Art in Norway (OCA) med mandat om å fremme dialog mellom kunstutøvere i Norge, Sápmi og den internasjonale kunstscenen, i 2015 satte et særlig på urfolks kunst og tankegods gjennom sine kunstprosjekter i samarbeid med norske, samiske og internasjonale kunstnere.

OCA fokuserer på diskursive, utstillings- publiserings-, opphold og besøksprogrammer og deltar aktivt i nasjonale og internasjonale kunstneriske debatter, og har i tillegg stått for Norges bidrag til billedkunstdelen av den anerkjente «La Biennale di Venezia» siden 2001. OCA sitt intensive arbeid med samisk kunst på den nasjonale og internasjonale kunstscene skal ha mye av æren for at 9 samiske kunstnere ble representert under den internasjonale kunstmønstringen «Documenta 14» i Kassel og Aten i 2017.

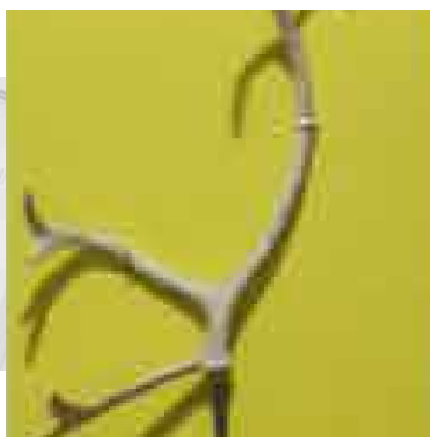
OCA's pågående arbeid med samiske kunstnere, kuratorer og tenkere, gjennom forskning, publikasjoner, besøksprogrammer og utstillinger har videreutviklet et sterkt internasjonalt urfolksnettverk og ytterligere posisjonert samiske kunstnere internasjonalt, noe som har bidratt til deltakelse også i biennaler som Sydney, Toronto, Gwanju, og i planene for oppkjøp i samlingen av Tate Modern.

RiddoDuottarMuseat (RDM) er en samisk museumsstiftelse som består av fire samiske kulturhistoriske museer og en samisk kunstsamling i Vest-Finnmark. Samisk kulturminnevern er et fagområde for RDM som også deltar i forvaltning ved utførelse av samiske kunst- og kulturgjenstander fra Norge og for å skaffe tilbake gjenstander til Sápmi og formidler kulturelt mangfold fra kyst til vidde gjennom gjenstander, fotografier, kunst og informasjon om immateriell kulturarv. Dette gjenkjenner vi også i ansvaret Svalbard museum har for både historisk, naturhistorisk og kulturelt mangfold på Svalbard.

En kunstner som kan sies å stå i en særstilling i denne utviklingen koblet til nord er Iver Jåks (1932-2007), en fremtredende kunstner med samiske røtter som i seg selv er et bilde på hvordan bakgrunn, etnisitet og kunstnerisk virke både representerer tradisjon og identitet og samtidig står selvstendig på en internasjonal kunstarena. Gjennom hele sin karriere benyttet Jåks elementer fra den samiske tradisjonen i sitt arbeid - det være seg fra billedkulturen eller historien - men i fornyet form og tilpasset et modernistisk formspråk. Charis Gullickson (NNKM) beskriver Jåks to roller, «på den ene siden som en profilert samisk kunstner, på den andre siden som en internasjonal modernist». Jåks var den første modernistiske kunstner med samisk bakgrunn og bygget bro mellom tradisjonelle samiske uttrykksformer og samtiden.

vMázejoavku: Samene Dáiddajoavku var den første generasjonen av unge samiske kunstnere i etterkrigstidens Norge som fremmet stolthet i sin samiske arv som forkjempere for samisk identitet gjennom kunst. Gjennom sin posisjon i kjernen av Sápmi i Máze-samfunnet ble Mázejoavku: Samene Dáiddajoavku en sentral stemme i de politiske og sosiale bevegelsene på 1970-tallet, blant annet Alta-utbyggingen. Verker av kunstnere som Aage Gaup, Berit Marit Hætta, Britta Marakatt-Labba, Josef Halse, Keviselie / Hans Ragnar Mathisen, Rannveig Persen, Synnøve Persen og Trygve Lund Guttormsen ble en inspirasjon for nye generasjoner kunstnere i Norge / Sápmi og for urfolk i hele Norden. Deres moderne kunstneriske arbeid har etterlatt seg en uvurderlig arv og er grunnlaget for samiske kunstforeninger, kunstsentre og ulike akademiske institusjoner hvor deres kunst er drivkraften for pedagogiske modeller i dag i Sápmi.

I 2018 dedikerte OCA utstillingen «Let the Flow». Den suverene vilje og «making of a new worldliness» til tematikken, en utstilling som turnerer internasjonalt, og i 2020 lanserer de den første omfattende monografi om emnet hvor samiske og internasjonale urfolk bidrag for å markere sin internasjonale relevans.

Et annet viktig eksempel finnes i OCA-prosjektet «Thinking at the Edge of the World», perspektiver fra nord, som startet i 2015 for å utforske kulturhistorien i Nord-Norge. Høydepunkter var etableringen av et midlertidig OCA-kontor i Tromsø, en tverrfaglig internasjonal konferanse i samarbeid med NNKM og Kunsthall Svalbard i juni 2016. Kulturrådet valgte i å vie årskonferansen 2017 til samisk kunst og kultur under tittelen «samisk sinne». Dette er bare ett eksempel på hvordan samiske kunstnere har bidratt til et nytt kritisk publikum som legger vekt på samiske rettigheter. Pile o'Sápmi-protestprosjektet av Marét Anne Sara (utvalgt til Documenta14) er et viktig eksempel på dette.

I dag ser vi hvordan institusjoner som OCA, RDM og NNKM gjennom utstillinger og samfunnsengasjement skaper identitet og kunnskap i samtid, fortid og fremtid i- og for Nordområdene. Blant annet utstillingen «Luottat» 23.2.2019 - 24.9.2019 hvor daværende direktør Jérémie McGowan presenterer utvalg av samiske kunstnere i NNKM sin samling, og setter søkelys på urbefolkning i hele det sirkumpolare nord, men også mangelen på urbefolkning på Svalbard, i sitt nedslagsfelt. Dette viser hvordan institusjonelt samarbeid på kunstfeltet kan gi en kraft som strekker seg langt utover landets grenser, og åpne for kulturnæringer og samfunnsmessig verdi både nasjonalt og internasjonalt.

Det samme gjelder arkitektur og arkitektonisk historie, fra signalbygg som museumsbygningen for Samiske samlinger i Karasjok fra 1972 som av arkitektene Magda Eide Jessen og Vidar Corn Jessen er skrevet inn i et naturlandskap dominert av vidda og elva, til det arkitekt Joar Nango kaller selvbyggeriet i den nordlige arkitekturen. Funksjonelle bygg satt opp uten hjelp av profesjonelle fagfolk, som beretter om en direkte tilnærming og kjennskap til stedet og forteller historier om lokal kunnskap, ferdigheter og ressurser, gjerne i et ressursknapt og værhardt klima. Det kan være hundegårder, fangsthytter på Svalbard, eller skur/uthus som skal dekke ulike behov. Arkitektur både i stort og smått er også med å fortelle om tilpassing til omgivelser, bruk av lokale eller importerte materialer og både utenfra og innenfra perspektiv på sted og mennesker.

Slik ser vi hvordan nordområdenes egne narrativ ikke bare er pådrivere for dialog, identitet og egenart, men også fundament for samfunnsmessige strukturer. Ikke minst må vi beholde og fremme stemmene til de som bor i nordområdene når vi skal drøfte nordområdenes fremtid. Kunst og kultur er et viktig instrument for nettopp dette.

Fotnoter

Arktisk råd ble opprettet i 1996 og består av Norge, Danmark/Grønland/Færøyene, Sverige, Finland, Island, USA, Canada og Russland. I tillegg deltar representanter for de arktiske urfolksgruppene som «permanente deltakere» i rådet, blant annet Samerådet. Flere ikke-arktiske stater, internasjonale organisasjoner og ikke-statlige organisasjoner har observatørstatus i rådet.

Om Arctic Summit i Kulturmeldingen: «Nordområda har ulik historikk, befolkningsamansetjing, busetjingsmønster, utdanningsnivå og vidt forskjellig næringsstruktur. Arktisk kunst og kultur har særpreg og er samansett, og ofte er uttrykka prega av sterk kulturell identitet og sjølvmedvit. I 2017 samarbeida Kulturdepartementet med Festspillene i Nord-Norge om arrangementet Arctic Arts Summit ... Prosjektet hadde som mål å skape ein biennal møteplass for kunstfagleg samarbeid og kulturpolitiske samtalar på tvers av Arktis og vere ein katalysator for nye perspektiv og debattar om arktisk samfunnsutvikling.»

Artica er stiftet av staten ved Kulturdepartementet, Fritt Ord og SpareBank 1 Nord-Norges kulturnæringsstiftelse, som sammen med Sparebankstiftelsen DNB har skaffet det økonomiske fundamentet. Initiativet er dermed også et godt eksempel på samarbeid mellom offentligheten og ideelle stiftelser.

OCA er en ideell stiftelse opprettet av det norske kultur- og utenriksministeriet i 2001.

RDM består av De Samiske Samlinger i Karasjok, Kautokeino bygdetun, Porsanger museum, Kokelv sjøsamiske museum i Hammerfest kommune og Samisk Kunstmagasin.